

بسم الله الرحمن الرحيم

تبیین قرآن

درس گفتارهایی از: مسعود بسیطی

در این دوره درباره‌ی تبیین قرآن و نحوه‌ی بهره‌مندی از هدایت این کتاب نورانی سخن خواهیم گفت؛ و به این موضوع می‌پردازیم که چگونه می‌توان منظور حقیقی خدا را از کلامش دریافت. این مبحث در هفت گفتار و طی هفت هفته‌ی متوالی جهت استفاده‌ی علاقمندان ارائه می‌گردد.

درس سوم: مبیین قرآن

در جلسه‌ی گذشته مفاهیم مُجْمَل، مبهم، متشابه و متناقض را با تفصیل بیشتری بررسی کردیم و به این نتیجه رسیدیم که:

تا زمانی که ابهام موجود در این آیات برطرف نشود، هدایت وعده داده شده در قرآن حاصل نمی‌گردد. تبیین این آیات نیز باید توسط شخصی که مورد تایید و ضمانت خداوند است صورت گیرد تا مردمان بدون هیچ شک و تردیدی به آنچه منظور نظر خدا از کلامش بوده، دست یابند.

در این جلسه به مبحث تبیین قرآن و مبیینی که از سوی خداوند متعال تعیین شده، می‌پردازیم:

«تبیین» در لغت عرب، به معنای مکشوف کردن و ظاهر ساختن مقصود است. از این رو به کسی که از مقصود کلام پرده بر می‌دارد و مُجْمَل و مبهم آن را شرح می‌دهد «مبیین» گویند.^۱

همان‌طور که در درس دوم، اشاره شد، خداوند در مورد آیات متشابه فرموده هیچ کس جز خدا و «راسخان در علم»، صلاحیت تأویل آنها را ندارد.^۲ اما اینکه راسخان در علم دقیقاً چه کسانی هستند، تبیین نشده است. بنابراین، حتی خود این آیه هم به مبیین نیاز دارد تا مردم بدانند در فهم اینگونه آیات، به چه کسانی باید مراجعه کنند.

خداوند می‌فرماید همچنانکه قرآن را نازل فرموده، تبیین آن نیز بر عهده‌ی خودش است: "ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ"^۳. از سوی دیگر می‌فرماید:

"وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ"^۴

یعنی: و ما این ذکر را به سوی تو نازل کردیم برای اینکه تو (ای پیامبر) برای مردمان آنچه را به سویشان نازل شده، تبیین کنی.

بر اساس این آیه‌ی شریفه، مبین قرآن، از سوی خداوند حکیم، رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم معرفی شده است. خداوند در این آیه می‌فرماید یکی از غایت‌های حکیمانه‌ی نزول قرآن، تعلیم و تبیین (بیان و شفاف سازی) آیات قرآن توسط رسول خدا برای مردم است. در واقع بنا به فرموده‌ی خداوند، آیات قرآن، به تنهایی واضح نیستند (نیاز به تبیین دارند) و مبین مورد تایید خداوند نیز شخص رسول خداست.

تبیین اشاره شده در آیه‌ی فوق، شامل همه‌ی آیات قرآن می‌شود و طبیعتاً آیات مُجْمَل، مبهم و متشابه را به صورت ویژه‌تری در بر می‌گیرد. خداوند، رسول خود را مبین کلامش معرفی کرده و قرآن را جز برای اینکه توسط فرستاده اش برای مردم تبیین شود، نازل نفرموده است:

"وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ"^۵

یعنی: و این کتاب را بر تو نازل نکردیم مگر برای اینکه آنچه در آن اختلاف دارند، تبیین کنی.

ترکیب «ما» و «الّا» در آیه‌ی فوق، نشان دهنده‌ی حصر است و همان‌طور که گفته شد، چنین می‌رساند که خدای متعال، قرآن را جز برای اینکه پیامبر توسط آن، چیزهایی که مورد اختلاف مردم است تبیین کند، فرو نفرستاد!

در این آیه، خداوند به وضوح «رافع اختلافات» را رسول اکرم معرفی فرموده؛ بدین ترتیب، تمامی آیاتی که در فهم آن اشکال و اختلاف وجود دارد، باید به پیامبر ارجاع داده شوند تا ایشان از مقصود خدا پرده بردارند و حقیقت مدّ نظر صاحب کلام را آشکار سازند.

از این رو، اگر کسی طالب فهم کلام خدا و کسب هدایت وعده داده شده در قرآن است، باید به رسول خدا - مبین قرآن - مراجعه کند. خداوند می‌فرماید:

"كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ"^۶

یعنی: کتابی است که به سوی تو نازل کردیم تا مردم را به اذن خدایشان از ظلمات به نور بیرون آوری و به سوی راه خدای عزیز حمید هدایت کنی.

بنابراین، درست است که قرآن، کتاب هدایت است؛ اما این بدان معنا نیست که مردم بتوانند بدون معلم و مبیین قرآن، به هدایت دست یابند. چراکه به استناد آیهی فوق، خداوند قرآن را بر پیامبرش نازل کرده تا او مردم را از ظلمات به سوی نور و هدایت راهنمایی کند.

لزوم وجود معلم الهی در کنار آیات و نشانه‌هایی که خداوند همراه پیامبران برای هدایت مردم فرو می‌فرستاده، موضوعی نیست که به پیامبر و قرآن اختصاص داشته باشد. هدایت مردمان در همه‌ی اعصار به اذن خداوند و توسط فرستاده‌ی الهی محقق می‌شده است. به عنوان نمونه قوم بنی اسرائیل، با وجود بهره‌مندی از تورات و سایر آیات و نشانه‌های الهی که توسط موسی (ع) برایشان آورده شده بود، برای هدایت به تبیین و راهنمایی‌های پیامبرشان نیاز داشتند. خداوند درباره‌ی موسی و قومش چنین می‌فرماید:

"وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ" ^۷

و به تحقیق که ما موسی را با آیات خود فرستادیم که: قوم خود را از ظلمات به سوی نور بیرون آور.

خلاصه آن که: هدایت و نور موجود در کلام خدا تنها توسط مبیین کلام الهی قابل دستیابی است. معلم و مبیین «تورات»، موسی بن عمران (ع) و مفسر و مبیین «انجیل»، عیسی بن مریم (ع) بود؛ و بنا به فرموده‌ی خداوند حکیم، معلم، مفسر و مبیین «قرآن» محمد مصطفی (ص) است. اساساً قرآن جز برای اینکه توسط رسول اکرم برای مردمان تبیین شود، نازل نشده و تا کسی به مبیین حقیقی قرآن مراجعه نکند به هدایت وعده داده شده در قرآن دست نمی‌یابد.

در جلسه‌ی آینده به این موضوع خواهیم پرداخت که: در عصر پیامبر، مراجعه‌ی مردم به مبیین حقیقی قرآن – رسول خدا – امری رایج، بدیهی و عقلانی بوده است. همچنین، پس از رسول خدا نیاز مردم، به مبیین الهی برطرف نشده و برای کسب هدایت از قرآن، به مبیین زنده و تایید شده از سوی خداوند متعال، نیاز دارند.

نکات مهم این جلسه:

- تبیین، به معنای مکشوف کردن و ظاهر ساختن مقصود است. به کسی که از مقصود کلام پرده بر می‌دارد و مجمل و مبهم آن را شرح می‌دهد «مبیین» گویند.
- طبق آیه‌ی شریفه‌ی "ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ"، تبیین قرآن، بر عهده‌ی خداوند متعال است.

- طبق آیهی شریفه‌ی "وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ"، قرآن، نیاز به تبیین دارد و مبیّن آن، رسول اکرم معرفی شده است.
- طبق آیهی شریفه‌ی "وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ"، رسول خدا «رافع اختلاف» هستند و قرآن، جز برای اینکه توسط رسول خدا برای مردمان تبیین شود و اختلافات آنها را برطرف سازد، نازل نشده است.
- طبق آیهی شریفه‌ی "كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ..."، هدایت و نور موجود در قرآن، توسط پیامبر به مردمان منتقل می‌شود.
- سایر کتب آسمانی - مانند تورات و انجیل - هم مبیّن خاص خود را داشتند و مردمان برای فهم کلام خداوند و دستیابی به هدایت آن باید به مبیّن کتاب، مراجعه می‌کردند.

-
- ۱- برگرفته از: "والبيان: الكشف عن الشيء، ... وسمى ما يشرح به المجمع والمبهم من الكلام بيانا، نحو قوله: "ثم إن علينا بيانه" [القيامة/١٩]، ويقال: بينته وأبينته؛ إذا جعلت له بيانا تكشفه ...": مفردات راغب، ذیل واژه «بان». "و البيان: ما بيّن به الشيء من الدلالة و غيرها ... تبيّن الشيء: ظهر": لسان العرب، ذیل واژه «بان».
 - ۲- "وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ": قرآن کریم، سوره آل عمران، آیه ۷.
 - ۳- "سپس بیان (= توضیح و شفاف سازی) آن (قرآن) بر عهده‌ی ماست": قرآن کریم، سوره قیامه، آیه ۱۹.
 - ۴- قرآن کریم، سوره نحل، آیه ۴۴.
 - ۵- قرآن کریم، سوره نحل، آیه ۶۴.
 - ۶- قرآن کریم، سوره ابراهیم، آیه ۱.
 - ۷- قرآن کریم، سوره ابراهیم، آیه ۵.